-חדש-
מבחני לדעת
גם בעמדות
נדרים פלוס

תמצית הש"ס

סיכומי גפ"ת קצרים וברורים ללומדי הדף היומי

גמרא רש"י
ותוס'
מחולק חינם
לזיכוי הרבים

גליון 83 | יומא ע"ח. עד הסוף | תמוז התשפ"א

ע"ח. י"א שבטבילת נדה צריך שיעור שתשב במים עד צווארה, ואין הלכה כך. טבילת נדה דאורייתא. לרב יהודה גאון לומדים ק"ו ממגפה. לר"ת לומדים מדכתיב "במי נדה" דהיינו מים שהנדה טובלת בהם. ולר"י לומדים מדכתיב "והזיה בנדתה" -בנדתה תהא עד שתבוא במים. תוד"ה מכאן.

מותר לעבור עם מנעל במים בשבת ואין חוששים שיפול מרגלו ויבוא לטלטלו, סנדל- לרבינא מותר, ולרב אשי לכתחילה לא מפני שא"א לקושרו היטב כמו מנעל.

מגע דברים לחים או קרים בגוף ביוה"כ

רחיצה אסורה ביום הכפורים, וכן אסור להעביר דבר לח על גופו אם הוא טופח על מנת להטפיח, אבל בלאו הכי, או להעביר דבר יבש שהוא קר כדי להצטנן, מותר, אא"כ יש בזה משום גזירה, וכדלהלן.

אסור לישב ע"ג טיט לח ביוה"כ, אם הוא טופח ע"מ להטפיח מפני שלחלוח הטיט הוא ענוג הקרוב לרחיצה.

מותר להצטנן בפירות ותינוק וכדו', וכוס כסף אסור אם היא מלאה לגמרי שמא ישפכו המים עליו, ורב אשי אוסר אף כשאינה מלאה לגמרי, מפני שהיא מחליקה מהיד, ובכוס חרס לכו"ע אסור אף בחסר, משום שהיא פולטת מים שבולע.

מותר לשרות מטפחת בערב יוה"כ ולעשותה כמו בגדים נגובים כדי שלא יבוא לידי איסור סחיטה ביוה"כ, ולקנח בה ביוה"כ פניו ידיו ורגליו, ובערב תשעה באב א"צ לעשותה כמו בגדים נגובים. ויש גורסים שבערב יוה"כ מקנח ידיו במטפחת, וביוה"כ מעבירה על עיניו כשהיא עדיין לחה.

דברים ששאלו את רבי אלעזר

זקן ויושב בישיבה של הסנהדרין, האם צריך ליטול רשות מבית הנשיא להתיר בכורות, שהרי אין חכם יחיד מתיר בכור מום אא"כ נטל רשות מן הנשיא פעם אחת. הגמ' מביא שלר' יוסי בן זימרא צריך, וי"א שפסק כרשב"ג, שלר"מ כהן לא יכול להורות על בכור, מפני שהוא חשוד להתיר את האסור ואף להטיל בו מום, מפני שהבכור בזמן הזה אין לו תקנה אא"כ יש בו מום, ועל הכהן לטפל בו משנתנוהו לו לשומרו ולזונו, ולרשב"ג על בכור של חבירו נאמן ועל של עצמו אינו נאמן.

ע"ח: האם מותר לצאת עם סנדל של שעם (-מין גומא) ביוה"כ, ופשטו שמותר ביוה"כ וכן בתענית ציבור שגזרו על הגשמים. רב יהודה יצא בסנדל של היטני ואביי יצא בסנדל של הוצי (-כפות תמרים), ורבא יצא בשל דיבלי (-עשבים), ורבה בר רב הונא כרך בגד על רגליו ויצא. והא דתנן הקיטע יוצא בקב שלו דברי רבי מאיר, ורבי יוסי אוסר, ותני עלה שלכו"ע אסור לצאת בו ביוה"כ, לאביי שאני התם שיש בו כתיתין (-חתיכות בגדים דקות) דאסור משום תענוג שזה נח לסמוך שוקו עליהם, ולרבא אינו אסור אלא מנעל אבל תענוג שאינו ממנעל שרי, וקב הקיטע מנעל הוא, והמחלוקת היא בסנדל שאין בו כתיתין אם גזרים שמא יפול ויבוא להעבירנו ד"א ברה"ר, ואם יש בו בית קיבול לכתיתין הרי הוא מקבל טומאה.

וכתבו התוס' (ד"ה הקיטע) שברש"י שבת ס"ו כתב שרבי יוסי אוסר לקיטע לצאת עם קב מפני שאין זה תכשיט, ומשמע שהאיסור הוא משום דחשיב משאוי, דרק של עור הוי מנעל ולא של עץ, וכן משמע במה שנחלקו שם ר"מ ורבי יוסי אם מועיל לעשות בזה חליצה. ולר"ת המחלוקת היא אם חוששים שיפול ויבוא להעבירו ד"א, אבל לכו"ע הוא מנעל, ולפי זה גם המחלוקת לענין חליצה היא מחשש שיפול. עוד כתבו התוס' (ד"ה הקיטע, השני) שלרש"י קב הקיטע היינו עץ בצורת רגל שיש בו בית קיבול קטן ושם הוא מכניס את שוקו, והרב פור"ת מביאר שהקב עשוי בצורת סנדל והקיטע מניחו במקום הרגל, וכך נראה שיש לו רגל.

המשך דיני חמשת הענויים ביוה"כ

התינוקות מותרים בכל העיניים חוץ מנעילת הסנדל, ואף דכתיב "לא תאכלום" ודרשינן לא תאכילום להזהיר גדולים שלא יאכילו קטנים דבר איסור, שאר העיניים (חוץ מנעילת הסנדל) הם רביתייהו דתינוק ולא גזרו בהו. (הרוצה לטעום טעם מיתה, ישן עם מנעליו. רביתיה דינוקא מים חמים לרחיצה ושמן לסוך, וכשגדל מעט יאכל ביצה עם כותח, וכשגדל מעט ישבר כלים שהפקיעו לו כדי למלא תאוותו).

משנתינו כרבי חנינא בן תרדיון בשם ר"א **המלך והכלה** מותרים ברחיצת פניהם, דכתיב "מלך ביפיו תחזינה עינך", וכלה היינו עד ל' יום וכדי שלא תתגנה על בעלה, (וכדמצינו שאין מונעים תכשיטים מכלה אבילה ל' יום), ויולדת מותרת לדבריו בנעילת הסנדל משום צינה, וחכמים אוסרים בכל אלו.

במקום שיש סכנה עקרב מותר כל אדם בנעילת הסנדל.

ע"ט. רב אשי מסתפק בדין טומאה בעצם ששיעורה **כשעורה**, אם משערים עם קליפתה או לא, ואם משערים בלחה או ביבשה. ולרב פפא משערים ביבשה ובקליפתה, שרק אז נקרא שעורה.

שיעור ככותבת הגסה ושיעורים נוספים

אע"פ שכל איסורי אכילה שבתורה הם בכזית, איסור אכילה ביוה"כ שלא נאמר בלשון אכילה אלא בלשון "אשר לא תעונה" הוא בככותבת הגסה, שבאכילת שיעור זה מתיישבת דעתו של האדם וזה מבטל את העיניו. ופרטי שיעור ככותבת יבואו להלן.

עוד יבואר עד כמה מותר לאכול מחוץ לסוכה, ולאיסור בל יראה, ולטומאת אוכלין, ולטומאת גוויה, ומה השיעור להתחייב על שתיה ביוה"כ, ומה המקור לכל שיעורי התורה.

האוכל ביוה"כ ככותבת הגסה כמוה וכגרעינתה חייב.

רב פפא מסתפק אם משערים בה ובגרעינתה יחד, או בלא גרעינתה (לרש"י ולפי צד זה כוונת מתני' כמוה או כגרעינתה. והתוס' (ד"ה כותבת) הקשו שהרי א"א לצמצם שהיא וגרעינתה יהיו באותו שיעור, וא"כ למה המשנה לא כתבה את השיעור הקטן. ולכן ביארו התוס' שלהספק הוא האם הכונה לכותבת כברייתה והיינו עם הגרעין ועוד גרעין אחר בלי כותבת, או שהכונה לכותבת עם הגרעין שבה. ולפי הערוך הספק הוא אם משערים בכותבת עם גרעינתה אחרי שמיעטו את החלל שיש בין הכותבת לגרעין, או שמשערים כברייתה ממש קודם שנתמעך חללה). ולרב אשי משערים בה ובגרעינתה, דגסה משמע כמה שיותר.

לרב יהודה שיעור כותבת הגסה הוא יותר מכביצה שאף שכל שיעורי אכילת איסור הם בכזית, היינו דווקא היכא דכתיב אכילה, אבל בזיה"כ כתיב "אשר לא תעונה", דקים להו לרבנן דבהכי מייתבא דעתיה. הגמ' מקשה מהא דתנן שנתנו לר"ג שתי כותבות ודלי של מים ואמר שיעלם לסוכה, ושנו שאף שמדינא אין חייבים לאוכלם בסוכה, (ורבי צדוק הביאו לו אוכל פחות מכביצה, ונטלו במפה ולא נטל ידיו, (לרש"י אכל עם מפה משום אגינות הדעת, ולתוס' (ד"ה נטלו) עשה זאת משום שהוא היה כהן והיה אוכל על טהרת תרומה, וידים שניות פוסלות את התרומה, ואפילו פחות מכביצה מקבל טומאה) ואכלו חוץ לסוכה, ולא בירך אחריו דס"ל כרבי יהודה דלהלן ש"ואכלת ושבעת" היינו אכילה שיש בה שביעה דהיינו כביצה. תוד"ה ולא), ומבואר ששיעור ב' כותבות הוא פחות מכביצה, שהרי כביצה חייבים לאכול בסוכה, וק"ו כותבת הגסה אחד אפי' עם הגרעין. ובסוכה כ"ז הגמרא אומרת שלרב יוסף ואביי מותר לאכול מחוץ לסוכה ב' או ג' ביצים, ואביי מפרש דהיינו מה שטוענים בר בי רב לרבי שהולך ללימודו, ולדבריהם שיעור כביצה נאמר לנטילת ידים וברכה, ואין לאכול עם מפה שמא יגע במאכל. ואף שרב צדוק היה כהן והתירו מפה לאוכלי תרומה, לא התירו אלא בשעת אכילת תרומה שהם זהירים יותר, אבל לאוכלי טהרות אפילו על טהרת תרומה לא התירו, ולא היה שם תרומה. (תוד"ה הא). והגמ' דוחה ששתי כותבות בלא הגרעין הוי פחות מכביצה, משא"כ כותבת הגסה אחד עם הגרעין הוא יותר מכביצה כיון שהגרעין גדול, יותר מחצי הכותבת עם הגרעין.

ע"ט: רבא מיישב שבאמת ב' כותבות הם יותר מכביצה, אבל מותר לאכול הרבה פירות מחוץ לסוכה. והגמרא שואלת מהא דתניא שתלמידי רבי אלעזר בן שמוע אכלו פירות אכילת עראי חוץ לסוכה, ומשמע שאכילת קבע אסור. והגמרא מתרצת שהכונה שאכלו הרבה פירות כדין אכילת עראי שמותרת חוץ לסוכה, ולל"ב אכלו פירות אכילת קבע ופת אכילת עראי מחוץ לסוכה. ואין להוכיח דין זה מהא דתניא שאם השלים אכילת י"ד סעודות שחייבים לאכול בסוכה לפי רבי אליעזר במיני תרגימא יצא, ומשמע שבפירות לא יצא, ומבואר שפירות מותר לאוכלם חוץ לסוכה. די"ל שמיני תרגימא היינו פירות, או דאיירי במקום שלא מצויים פירות. ואין ללמוד מכאן שמיני תרגימא מועילים להשלים ג' סעודות של שבת, דג' סעודות נלמדים מדכתיב ג"פ "היום" לגבי המן, והמן הוא במקום פת. ואפילו אם יכול להשלים ג' סעודות במיני תרגימא, בפירות אינו יכול להשלים. תוד"ה מיני.

שיטת רב זביד ששיעור כותבת הגסה הוא פחות מכביצה, וראיה לדבריו משיטת ר"י שזימון -ברכת המזון הוא רק באכל כדי שביעה דכתיב "ואכלת ושבעת", והיינו בכביצה, (ולר"מ "ושבעת" היינו שתיה ואכילה בכזית וכן הלכה. ובירושלמי משמע שבבריה כגון ענב או רימון אפילו פריידה אחת טעונה ברכה לפניה ולאחריה, והתוס' דנים אם הבבלי חולק על הירושלמי, והרוצה לצאת מידי ספק יאכל כזית אפילו מדבר שהוא בריה, ולענין ברכה לפני האכילה מברכים אף על משהו, דאסור להנות מהעוה"ז בלא ברכה. והשותה יין מבורך לאחריו על הגפן אם שתה כזית, אמנם התוס' דנים אולי לענין שתיה מודה ר"מ שחייבים רק בכביצה. ושיעורים אלו לברהמ"ז הם מדרבנן, דמדאורייתא בענין שביעה גמורה, ומ"מ גדול שאכל שיעור דרבנן יכול להוציא גדול שאכל שיעור דאורייתא, דאפילו לא אכל כלל הוא רואי להוציא אחרים ידי חובתם מדאורייתא. תוד"ה ולא), ומבואר שכביצה משביעה, וכ"ש שמיישבת דעת האוכלה, ועל כרחך ביוה"כ אסור לאכול אף ככותבת הגסה שאף שאינה משביעה מ"מ מיישבת דעת האוכלה, ורק כביצה משביעה.

שיעור איסור בל יראה- לב"ש שאור בכזית וחמץ בככותבת לאיסור בל יראה ובל ימצא, שאם שיעורים שוה למה כתבה תורה איסור שאור, והרי אפשר ללומדו ק"ו מחמץ, שהרי שאור חימוצו קשה. ונימא ששיעורו כמו חמץ משום דדיו לבא מן הדין להיות כנדון, ואין לומר שיתחייבו על שאור בפחות מכזית, דסתם אכילה בכזית, ואין להחמיר בבל יראה יותר מבאכילה. ולב"ה שניהם בכזית.

פ. שיעורי אוכלין- כל שיעורי אוכלין בכזית חוץ מטומאת אוכלים ששיעורה בכביצה, דכתיב "מכל האוכל אשר יאכל" והיינו אוכל שאוכלים אותו בבת אחת, ושיעורו חכמים שאין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת. וי"מ ש"האוכל אשר יאכל" היינו ביצה שהיא אוכל היוצא מאוכל (אבל גדי מחוסר שחיטה כשיצא מתוך האוכל שנוצר בו, ולא אוכל מיקרי, ובן פקועה ששחיטת אמו מטהרתו מחוסר קריעה והוצאת הדם, וביצת בר יוכני שהיא גדולה מאד לא, משום דתפשת מרובה לא תפשת), אבל קשה דילמא השיעור כביצת ציפור שהיא קטנה מביצת תרנגולת. ושיעור אכילה ביוה"כ שיעורו בככותבת, דכתיב "אשר לא תעונה" ולא כתיב אשר תאכל.

האוכל חלב בזמן הזה צריך שיכתוב כמה אכל ולא יכתוב בסתמא שהוא חייב קרבן, שמא יבוא בי"ד אחר שמא יבנה ביהמ"ק בימיו ויתחדש ב"ד ויתחדש הלכה שיאמרו שאינו חייב קרבן עד שיאכל כזית גדול ויביא חולין לעזרה. אבל אין לחוש שיחייבו קרבן על שיעור קטן יותר ולכן צריך לכתוב גם אם אכל פחות מכשיעור, דבזה אינו חייב קרבן כיון שמי שלא שב מידיעתו והיינו שגם אם היה יודע שזה חלב היה אוכלו אינו חייב קרבן, דכתיב "אשר לא תיעשנה בשגגה ואשם" משמע שאילו ידע לא עשה אלא בשגגה עשה ואשם.

מקור השיעורים- התורה כתבה איזה עונש מקבלים על כל עבירה, אבל השיעורים שבהם נענשים לרבי יוחנן הם הלכה למשה מסיני, וי"א ששכחום ובית דינו של יעבץ (-שתניאל בן קנז) חזרו ויסדום, ואין לומר שתיקנום, דכתיב "אלה המצוות" שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. והא דאמר רב חנן (סוכה ה:) דהא דכתיב "ארץ חיטה ושעורה וכו' " כל הפסוק נאמר לענין שיעורין, אסמכתא בעלמא הוא. תוד"ה עונשין.

שיעור החיוב על שתיה ביוה"כ- לב"ש רביעית, לב"ה מלוא לוגמיו והיינו כדי שיסלק המשקה לצד אחד ויראה כמלוא לוגמיו ברווח, (ולא תני ליה גבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה, משום שדין זה נאמר לענין עוג מלך הבשן -אדם ענק, ובזה ב"ש מחמירים לחייב כבר ברביעית), ולר"א כמלוא לוגמיו דחוק, ולרבי יהודה בן בתירא כדי גמיעה. וכתבו התוס' (ד"ה הכא) שגם בכוס של קידוש ששיעורה רביעית, מספיק לשתות בכדי שיסלקנו לצד אחד ויראה כמלוא לוגמיו.

פ: שיעור ככותבת שוה בכל אדם, דקים להו לרבנן שבזה מייתבא דעתיה, ואף עוג מלך הבשן מייתבא דעתיה זמן מועט בשיעור זה, וכן האוכל לולבי גפנים מתיישבת דעתו לזמן מועט, וזה הטעם ששיעור זמן אכילת הככותבת ביוה"כ הוא בכדי אכילת פרס חצי ככר שהוא מזון ב' סעודות, ואם שהה מתחילת האכילה לסופה יותר משיעור זה אין מצטרף. (אף ששיעור זה נאמר בעלמא לגבי כזית), דביותר מזה לא מייתבא דעתיה, אבל בשתיה לא מייתבא דעתיה אלא במלוא לוגמיו שלו.

התוס' (ד"ה ושיעורו) מחשבים שלפי ר"ש כל ביצה יש בה ג' גרוגרות ושלש שמיניות של גרוגרת, וגרוגרת גדולה מכזית, וקיימא לן הלכה כר"ש שטומאת אוכלין בכביצה, וא"כ איך הגמרא בכריתות (י"ד.) אומרת ששייך להתחייב כמה חטאות באכילה אחת, הרי אין בית הבליעה מחזיק יותר מב' ביצים שזה פחות מכביצה, ותירצו שרק לענין טומאת אוכלין הלכה כר"ש שזה בכביצה, ולא לדברים אחרים. ור"ת מתרץ שב' זיתים שיעורם כג' גרוגרות מפני שהם קשים ועגולים ויש בהם גרעין, וגרוגרות הם בלי גרעין והם נמעכות בבית הבליעה ונוחות להבלע, וכותבת הגסה גדולה מכזית וכגרוגרת וקטנה מכביצה.

שיעור טומאת גוויה שמי שאכל אוכלין טמאים הוא פסול מלאכול בתרומה הוא באכל חצי פרס כשתי ביצים שלוקות בכדי אכילת פרס ותו לו, ואף ששיעור אכילת פרס נאמר לגבי כזית, שאני טומאת גוויה שהיא דרבנן, וקרא שנאמר לגבי מאכלות אסורות "ולא תטמאו בהם ונטמתם בם" שזו אזהרה על האכילה, ואין זה אזהרה מלהטמא, שהרי רק כהנים מוזהרים על הטומאה, אסמכתא בעלמא הוא ועיקר כוונת הפסוק לומר שאדם שמטמא את עצמו מעט מטמאים אותו הרבה. שיטת ריב"א (תוד"ה וחצי) שפסול גוויה היינו מגזירת י"ח דבר שהאוכל מאכל שהוא ראשון או שני לטומאה דינו כשני לטומאה שהוא פוסל את התרומה, שמא ישתה תרומה ביחד עם אכילת דבר טמא. ולר"ת הגזירה היא שלא לאכול תרומה אחרי אכילת דבר טמא (אבל לגעת מותר לו), שמא ישתבו שכמו שבמעיו התרומה נוגעת במאכל הטמא כך מותר שיגעו בחוץ, וגזרו בשני ביצים משום שבכביצה ודאי נשאר משהו בין השיניים והחניכיים וכיון דאפיקתיה מכביצה אוקמוה אשני ביצים.

כל האוכלים מצטרפים לככותבת, ואומצא עם מלח שעליה, המלח מצטרף לבשר אע"פ שאין דרך לאכול מלח, כיון שדרך לאכול אומצא עם מלח, וציר שע"ג ירק חשיב אוכל לענין להצטרף לירק כיון שמשקה הבא להכשיר למזק את האוכל דינו כאוכל.

האוכל אכילה גסה ביוה"כ שאכל בליל יוה"כ כשהיה שבע מהסעודה המפסקת ולא נהנה מהאכילה, פטור, דכתיב "אשר לא תעונה" פרט למזיק את עצמו ואת האוכל, ואינו מבטל ממנו שום עיני ע"י אכילה זו. וזר שאכל תרומה באכילה גסה או שכסכס (כל דבר שהוא אוכלו שלא כדרך אכילתו קרי ליה כוסס) שעורים של תרומה אינו חייב חומש, דכתיב "כי יאכל" פרט למזיק. אכל שזפין של תרומה שבלעה חבירו והקיאה, הראשון משלם קרן וחומש דגם בליעה היא כדרך אכילה, והשני אינו משלם אלא דמי עצים לראשון כיון שהראשון קנאם ונתחייב בתשלומיהן, ואינם ראוים עוד אלא להסקה.

מבחני "לדעת" מודפסים בסוף הגליון.

חדש- ניתן לעשות את המבחנים גם בעמדות "נדרים פלוס".

חדש- מבחני לדעת גם על חפץ חיים ואהבת חסד.

ניתן לשמוע את נקודות ההפצה בטלפון 0737-289669 שלוחה 4. כמו כן ניתן להתעדכן על תאריך הגעת הגליונות לנקודות ההפצה בטלפון הנ"ל.

ניתן להשיג את גליונות תמצית ואת מבחני "לדעת" על הדף היומי, וכן את גליונות תמצית משנה ברורה או קנין חכמה, במייל A0527692282@gmail.com.

ניתן לרכוש את 4 חלקי תמצית הש"ס על כל הש"ס בטלפון 0537125663. לפרטים 052-7692282.

פ"א. צירוף שתיה ואכילה לשיעור- לתנא דמתני' אין מצרפים אכילה ושתיה לשיעור, לריש לקיש ורב חסדא דין זה הוא כרבי יהושע הסבור לענין טומאה שאין מצטרף אלא דבר ששוה גם בזמן טומאתו וגם בשיעורו כגון שני חצאי זיתים משני מתים או משתי נבילות, או שני חצאי עדשה משני שרצים, משא"כ כגון מת ונבילה שאף ששיניהם בכזית זה טומאת שבעה וזה טומאת ערב. (וכתבו התוס' (ד"ה כל) דהא דבעי קרא שרבעיית דם הבאה משני מתים מטמאה באהל, היינו בבאה משני נפלים שבכל אחד אין רביעית, אבל אם יש בכל מת רביעית א"צ קרא, שהרי טומאתם ושיעורם שוה). ולרבי יוחנן ורב נחמן דין זה הוא לכו"ע, ומשום שע"י הצירוף לא מייתבא דעתיה, אבל לענין טומאה סוברים רבנן שמצטרפים אף באינם שוים, דשם טומאה חד הוא.

חילוק חטאות- אכל ושתה בהעלם אחד אינו חייב אלא חטאת אחת דשניהם שם אחד, דאכילה ושתיה מחד קרא נפקי, אבל אכל ועשה מלאכה חייב ב' חטאות דמתרי קראי נפקי.

אזהרה בעינוי מנלן

לריש לקיש הא דכתיב "כי כל הנפש אשר תעונה" ולא כתיב אזהרה בעינוי, הטעם הוא מפני שא"א לכתוב בלשון אזהרה, דאם היה כתוב "לא יאכל" אכילה בכזית משמע, והתורה לא חייבה אלא כשפתיישבת דעתו, ואם היה כתוב "לא תעונה" היה משמע שצריך לאכול, ואם היה כתוב "השמר פן (תבוא לידי) לא תעונה" א"כ נפישי לאוי דהשמר ופן שניהם לא תעשה ושמא לא רצה הכתוב להרבות בו לאוין, ואם היה כתוב "השמר במצות עינוי" הרי השמר דעשה הוא עשה (לריש לקיש שהוא מרא דשמעתתא, ולריו"ח השמר דעשה זה לאו. תוד"ה השמר). אך קשה דהוה מצי למיכתב "אל תסור מן העינוי".

לתנא דברייתא לומדים אזהרה בעינוי גז"ש עצם עצם ממלאכה, ובמלאכה כתיב "וכל מלאכה לא תעשו".

לתנא דבי רבי ישמעאל לומדים מגז"ש עינוי עינוי מנערה המאורסה.

לרב אחא בר יעקב לומדים שבת שבתון משבת בראשית. ולרב פפא יוה"כ עצמו קרוי שבת, דכתיב "תשבתו שבתכם".

תוספת יוה"כ-

אין כרת ולאו על איסור מלאכה ואכילה בתוספת יוה"כ, דכתיב "בעצם היום הזה" לגבי חיוב כרת בין לענין מלאכה בין לענין עינוי, וכן באזהרת מלאכה, וכ"ש שאזהרת עינוי בתוספת (דמלאכה חמורה שאסורה גם בשבת, משא"כ עינוי), אבל ביוה"כ עצמו בין ביום ובין בלילה יש לאו וכרת על מלאכה, דחמשה קראי כתיבי במלאכה, והיינו אזהרה ליום ובלילה ועונש ליום ובלילה, וחד לאפוניי ללמוד אזהרה לעינוי יום ולילה ממלאכה, בגז"ש דעצם עצם.

פ"א: יש מצוה להוסיף מחול על הקודש בכניסת יוה"כ דכתיב "בתשעה לחודש בערב", וכן ביציאת יוה"כ דכתיב "מערב עד ערב", ושבת לומדים מ"תשבתו" וימים טובים לומדים מ"שבתכם".

כל האוכל ושותה בתשיעי כאילו התענה תשיעי ועשירי.

אכל אוכלים שאינם ראוים לאכילה או שתה משקין שאינם ראוים לשתיה פטור. והכוסס פלפלי וזנגבילא, יבשים פטור דאין זה מיישב דעתו כיון שאינו בדרך אכילתו, אבל רטובים שהם ראוים לאכילה חייב, (פלפלי רטיבתא חייבים בערלה, ונאמר על זה "ארץ לא תחסר כל בה". הימלתא -בשמים עם דבש הבאה מארץ כוש מותרת ואין בה משום בישולי נכרים כיון שזה נאכל כמות שהוא חי, ולא משום גיעולי נכרים כיון שזה נותן טעם לפגם, וברכתה בורא פרי האדמה). והאוכל עלי גפנים פטור, לולבי גפנים שלבלבו רק אחרי ראש השנה וי"א כל ל' יום, חייב.

חיוב מעשר ושומאת אוכלין בפלפלין ותבלינים- כתבו התוס' (ד"ה שהפלפלין) שאותם פלפלין שנשחקים וגובלים אותם במים כמו שעושים לטיבול, הם ראוים לאכילה בעין וחייבים במעשר ומטמאים טומאת אוכלין, אבל מה שלא גובלים במים וטוחנים אותם כעפר כמו שעושים לתת לתוך הקדירה, אינם ראוים לאכילה והם פטורים מן המעשר ואינם מטמאים טומאת אוכלין. אי נמי פלפלין אינם חייבים במעשר כלל כיון שגם אחרי שחיקתם אינם ראוים לאוכלם בפני עצמם, ורק דבר הראוי לאוכלו בפני עצמו חייב. עוד כתבו התוס' שמיני תבלין שעיקרם עשוים להטעים מאכל אחר פטורים ממעשר, ואינם מטמאים טומאת אוכלין, ומיני תבלין שראוים לאכילה בפני עצמם ופעמים שמתבלים בהם את הקדירה כגון בצל וקפלוט, חייבים במעשר ומטמאים טומאת אוכלין, ולענין עירוב בעינן דבר שיהיה מתוקן כבר לאכילה.

שתה ציר או מוריס פטור, חומץ לתנא דמתני' חייב כרבי הסובר שחומץ משיב את הנפש ומבטל את העינוי, לרב גידל בר מנשה אין הלכה כרבי, ודווקא בדעיבד ומעט ואינו מזוג, אבל הרבה או מזוג או לכתחילה לא.

תענית יוה"כ בתינוקות

מדאורייתא אין קטן חייב במצוות עד שיהיה בן י"ג שנה ויביא ב' שערות, וקטנה מגיל י"ב שנה ותביא ב' שערות, וממילא לפני כן אינם חייבים בתענית, ולעיל (ע"ח:) נתבאר שמותר לתת להם לאכול וכו' (מלבד נעילת הסנדל) אף שאסור להאכיל איסור לקטנים, מפני שזה נצרך לגידולם. והנה בכל המצוות יש דין לחנכם ולהרגילם לקיים את המצוה לפני שהם גדולים, כך אחד לפי חריפותו, וכל מצוה לפי ענינה, ולהלן יבואר מתי יש דין חינוך לענין תענית יוה"כ.

פ"ב. לתנא דמתני' אין מענים תינוקות -אין חייבים למנוע מהם מאכל ביוה"כ, אבל מחנכים אותם לתענית שעות, לפני שנה או שנתיים, כדי להרגילם במצוות.

לרב חסדא בתינוקת חולה (-כחוש ותשוש כח) מחנכים לשעות מבת י', ובבריא מבת ט'.

לרב הונא ורב נחמן תינוקת בריאה בת ח' וחולה בת ט' מחנכים אותה לשעות, ובת י' בבריאה ובת י"א בחולה משלימה מדרבנן, ותינוק בן ט' בבריא ובן י' בחולה מחנכים אותו לשעות, בן י"א בבריא ובן י"ב בחולה משלים מדרבנן. והא דתנא במתני' לפני שנה ולפני שנתיים, היינו בתינוקת חולה שמתענה לשעות שנתיים קודם הזמן שהם משלימים מדרבנן, ושלוש שנים לפני שמשלימים מד"ת.

לרבי יוחנן אין דין להשלים מדרבנן, אלא תינוקת בת י' בבריאה ובת י"א בחולה מחנכים אותה לשעות, ובת י"ב משלימה מדאורייתא. וכוונת מתני' לשנה או שתים הסמוכות לפרקן, ואינו גורס "לפני".

חינוך שעות היינו לאכול שעה לאחר הזמן שרגיל לאכול.

דחית איסורים מפני פיקוח נפש

כתיב "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ולמדו חז"ל מפסוק זה שקיום המצוות נעשה באופן שלא יבוא ע"י עשייתם אפילו לידי ספק מיתה, (וע"ע לקמן פ"ה דרשות נוספות). ובג' עבירות חמורות (עבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים) חייב האדם למסור נפשו ולא לעבור על העבירה, ולהלן (פ"ב. – פ"ה:) יבוארו מקורות הדינים הללו, וכמה פרטי דינים בדברים הנדחים מפני פיקוח נפש, כיצד ינהג בהם.

עוברה שהריחה בשר קודש או בשר חזיר או ביוה"כ והיא מתאוה למאכל, ואם לא תאכל זה סכנה לאם ולעובר, נותנים לה להריח מקל עם רוטב, ואם לא נתיישב דעתה נותנים לה לאכול רוטב, ואם לא נתיישב דעתה נותנים לה לאכול ממש, דאין דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מג' עבירות.

מנלן שיהרג ואל יעבור בג' עבירות חמורות-

עבודה זרה מדכתיב "בכל נפשך", ונאמר אף בכל מאודך שיש שחביב עליו ממונו מגופו, ויש שחביב עליו גופו מממונו.

גילוי עריות הוקש לשפיכות דמים דכתיב "כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה". (וכן לומדים מהקש זה שמותר להציל אדם מרציחה ע"י הריגת הרוצח, כפי שזה מותר בגילוי עריות דכתיב "ואין מושיע לה" הא אם יש מושיע יושיענה בכל אופן שיכול).

פ"ב: ברציחה יהרג ואל יעבור מסברא, דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי וכו', דכיון שההתר הוא משום "יחי בהם" והיינו שנפשו של אדם חביבה לקב"ה יותר מן המצוות, וממילא היכא שבכל מקרה אחד יימות אין התר לבטל מצוה, דמנין שהוא חביב לקב"ה יותר מחבירו.

דין יהרג ואל יעבור כשאינה עושה מעשה- כתב רש"י שדין יהרג ואל יעבור נאמר על הבועל, אבל האשה אינה מצווה למסור נפשה כיון שהיא קרקע עולם, כדמצינו באסתר. וכתבו התוס' (ד"ה מה רוצה) שיש ראיה לדבר מרוצח עצמו, שהטעם ברוצח הוא משום מאי חזית, ואם רוצים להפיל אדם על תינוק כדי להורגו ואם יעכבם יהרגוהו, אין לו להיהרג, דאדרבה מאי חזית שדם התינוק סומק טפי וכו', ועוד דההקש ברוצח מדבר בהורג בידים. ולגבי אסתר מבואר שאפילו בפרהסיא אינה חייבת להיהרג למרות שיש בזה חילול ד', ולרבא לא מהני קרקע עולם לענין פרהסיא, וטעם ההתר הוא שבדבר שיש לו הנאה ליכא חילול השם, או שרבא מודה שטעמא דקרקע עולם מועיל לפרהסיא, ורק מוסיף טעם נוסף להתיר. וי"מ שטעם ההתר באסתר הוא משום שהיא לא נהנתה מהעבירה, והקשו התוס' שהרי יש איסור ערוה גם בלי הנאה כגון בשלא כדרכה, וא"כ זה עצמו לא סיבה שא"צ למסור נפש, ועוד דא"א שלא תהנה קצת, (ודברי הגמרא לגבי יעל הם להסביר למה יש לה מעלה בזה יותר משרה רבקה רחל ולאה שנתכוונו להבנות מבעליהם, אף שגם לה היה הנאה, וההסבר הוא שעצרה היה גדול מהנאתה). והא דאמר רבא שאין אונס בערוה מפני שאין קישוי אלא לדעת, י"מ שהכונה דווקא באופן שבא להתרפא ע"י בעילת עריה, ושיטת ר"י שאף אם מדביקים אותו בערוה יהרג ואל יעבור, כיון שאין קישוי אלא לדעת, והשיב כעושה מעשה אף שזה בא לו ע"י אונס, (אבל המשמש באבר מת פטור לפי רבא), ועוד י"ל שאינו חייב אלא אם הדביקוהו ואז נתקשה, אבל אם הדביקוהו ושימש מת או שנתקשה לאשתו והדביקוהו פטור. עוד כתבו התוס' שי"ל שאף נערה תיהרג ואל תעבור, אם מאנסים אותה לעשות מעשה להביא את הערוה עליה. ודעת ר"ת שבבעיא נכרי א"צ האשה למסור נפשה ואינה חייבת מיתה בביאתו, דרחמנא אפקריה לזרעיה והוי כביאת בהמה, דכתיב "זזרמת סוסים זרמתם", והתיר ר"ת למומרת שניאשת לנכרי וחזרה בתשובה והנכרי התגייר לקיימה, דאינה נאסרת לבועל בביאת נכרי, אבל דעת ריב"ם שבביאה ברצון היא נאסר על הבעל והבועל, וכן פנויה שנבעלה לנכרי אסורה להכן אע"פ שבבהמה אינה נאסרת, ודווקא לענין חייס רחמנא אפקריה לזרעיה, (ואף שיש איסור מיתה בביאת נכרי, מ"מ מרדכי לא גירש את אסתר כשהלכה למלך להצלת כלל ישראל, כדי שלא יודע ע"ז למלך שהיא היתה אשתו). ומי שאנוסותו נכרים והשתחוה להבמה שלו, אם הנכרים כפפוהו אין זה נחשב שהשתחוה, ואם אנוסותו שיתפוקף בעצמו, לרבי זירא הבהמה לא נאסרת אע"פ שהוא מחויב למסור נפשו, כיון שבדיעבד הוא פטור, ואם השתחוה שלא באונס מיתה, לאביי חייב אף אם לא קיבלה עליו באלוה, ולרבא אם השתחוה בפירוש לשם קבלת אלוהות חייב והבהמה נאסרת.

עוברה שהריחה אוכל ביוה"כ לוחשים לה שיוה"כ היום. אמו של רבי יוחנן נתרצתה ע"י הלחישה, ואמו של שבתאי אוצר הפירות להפקיע שערים לא נתרצתה ע"י הלחישה.

פ"ג. מתי מאכילים חולה ביוה"כ-

מתני'- חולה מאכילים אותו על פי בקיאין שני רופאים שיאמרו שזה סכנה אם לא יאכל, ואם אין שם בקיאים מאכילים אותו על פי עצמו, עד שיאמר די.

חולה אומר צריך ורופא (דוקא באחד) אומר א"צ מאכילים אותו, ולא אומרים שהרופא יודע יותר, דלב יודע מרת נפשו. ולמר בר רב אשי הולכים אחרי החולה להקל אפי' נגד מאה רופאים. ונחלקו רבוותא אם הלכה כמר בר רב אשי או לא. י"א שהלכה כמותו בכל הש"ס חוץ ממיפך שבועה ואודיהא, ולר"ח חוץ ממיפך שבועה וחיוורי חוורי, ורב האי ורבינו גרשום פסקו כמותו רק במיפך שבועה ואודיהא. תוד"ה מר.

רופא אומר צריך וחולה אומר א"צ מאכילים אותו, דתנובא (-שטות מחמת חולי) הוא דנקיט ליה.

חולה ורופא אומרים א"צ, פשוט שמאכילים אותו ע"פ שני רופאים שאומרים שהוא צריך, דספק נפשות להקל.

חולה וב' רופאים אומרים א"צ, וב' רופאים אומרים שצריך, מאכילים אותו, ואע"פ שבענין התלוי באומדנא כגון בשומא ששמין לבעל חוב הולכים אחרי רוב דעות (משא"כ בעדות דתרי כמאה ומאה כתרי), הני מילי לענין אומדנא דמומנא, אבל בפיקוח נפש אפי' בספק מותר.

מי שאחזו בולמוס (-חולי הבא מחמת רעבון, ועיניו כהות, והוא מסוכן למות) מאכילים אותו אפי' דברים טמאים עד שיאורו עיניו, והיינו משיבחין בין טוב לרע שבזה יודעים שנתרפא, ולאביי היינו בין טעם טוב לטעם רע. ואם אין מאכלים מותרים מאכילים אותו הקל הקל תחילה, נבילה ושביעית לאחר זמן הביעור קלים מטבל, דטבל הוא מיתה בידי שמים והשביעית בעשה, טבל ותרומה אם יכולים להפריש שיש די בחולין של טבל זה להאכילו לאחר שתינטל תרומתו, אע"פ ששבת היא מפרישים ויאכל חולין, ואמר רבה שאפי' אם חיוב התרומה הוא מדרבנן כגון בעציץ שאינו נקוב, עדיף לעבור איסור הפרשה בשבת ולא איסור טבל דרבנן שמא יבואו להתיר בכהאי גוונא גם טבל דאורייתא, ואם כשיפרישו לא ישאר לו מספיק לאכול, לת"ק לא יפרישו (דטבל קל מתרומה מפני שאפשר לתקנו), ולבן תימא יפרישו ויאכל תרומה (שהיא קלה מטבל לפי שהיא מותרת לכהן).

פ"ג: מי שנשכו נחש בשבת קורין לו רופא ממקום למקום, ומקרעים לו את התרנגולת, וגוזזים לו מן הכרישין ומאכילים אותו מהם ולרבי א"צ לעשרם, ולר"א בר"ש לא יאכל עד שיעשר. הגמ' רוצה לומר שרבה (הנ"ל לענין מי שאחזו בולמוס) סובר כר"א בר"ש, והגמ' דוחה שגם רבי מודה שבדגן שחיוב המעשר בו דאורייתא, אף אם הוא גדל בעציץ שאינו נקוב יעשרו אטו עציץ נקוב, ורק בכרישים שהם ירק ותרומת ירק דרבנן לא יעשר.

דבש מועיל לבולמוס מפני שמאיר עיניו של אדם, והני מילי כשאוכלו לאחר אכילתו, אבל קודם אכילה מיגרר גריר (מושך את ליבו לאכול עוד), וי"א שרפואת הבולמוס היא אליה (בשר שמן מאד) עם דבש וי"א אף סולת בדבש, וי"א אף קמח שעורים בדבש, ורבי יוחנן אכל תאנה מצד מזרח של האילן, מפני שהתאנים שם משובחות מפני שהשמש מכה על הפירות מבוקר עד חצות היום, והשמש ממתקת את הפרי. ורבי יהודה לקח אוכל מרועה אחד מפני שאחזו בולמוס.

רבי מאיר הוה דייק בשמא, וכשנתארח אצל אדם ששמו כידור לא הפקיד ממונו אצלו מפני ששחש שהוא רשע, דכתיב "כי דור תהפוכות המה", אבל רבי יהודה ורבי יוסי הפקידו ממונם אצלו, ור"מ לא אמר להם, מפני שיש לחשוש מפניו אבל אין להחזיקו כרשע, וכידור אמר להם לא היו דברים מעולם, והשקוהו יין וראו על שפמו עדשים, ואמרו לאשתו שתתן להם ממונם לפי הסימן שאכל עדשים, ונתנה להם, וכידור הרג אותה. ועל זה אמרו שבגלל מים אחרונים נהרגה נפש, שדרך הנוטלים ידים לקנח שפמם, ואם היה עושה כך לא היו רואים שאכל עדשים. (ובבגלל מים ראשונים האכילו אדם בשר חזיר בפונדק שהיה מוכר לנכרים בשר חזיר ולישראל בשר כשר, ונכנס ישראל שלא נטל, וידיו נתנו לו בשר חזיר).

כלב שוטה

סימני כלב שוטה הם שפיו פתוח, ורירו נוטף, ואוזניו סרוחות (-גדולות ומתקפלות כלפי מטה), וזנבו מוטל על ירכותיו, ומהלך בצידי דרכים. וי"א אף נובח ואין קולו נשמע.

פ"ד. נעשה כלב שוטה ע"י נשים כשפניות, וי"א ע"י רוח רעה, ונ"מ שאם זה רוח רעה לא יהרגנו מקרוב אלא ע"י חץ מרחוק.

המתחכך בכלב שוטה מסתכן, ומי שנשכו כלב שוטה מת, והגמ' מבארת מה הרפואה לדברים אלו.

מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילים אותו מחצר כבד שלו מפני שאין זה רפואה גמורה בהמה טמאה, ולר' מתיא בן חרש מותר דס"ל שהיא רפואה גמורה.

דיני רפואה בשבת

מלבד איסור חילול שבת שהותר לחולה במקום פיקוח נפש, חכמים אסרו לקחת תרופות בשבת גזירה שמא יבוא לשחוק סממנים, ואיסור זה מותר בחולה שנפל למשכב או שהוא חולה בכל גופו. ולהלן יבואר מתי מותר לקחת תרופות בשבת.

החושש בפיו מטילים סם לתוך פיו בשבת, מפני שספק נפשות דוחה את השבת, ומודים בזה רבנן לר' מתיא בן חרש, כדמצינו שרבי יוחנן עשה רפואה בשבת לחולי צפדינא שהוא בשיניים וחניכיים, הואיל ומתחיל בפה ונגמר בבני מעיים ומסוכן הוא.

רבי יוחנן גילתה לו מטרוניתא רפואה ונשבע לה "לאלוקי ישראל לא מגלינא" ודרש רפואה זו בפירקא, שהרי לא נשבע שלא יגלה לעמו ישראל, ולא היה בזה משום חילול ד' שספורה שעיבר על שבועתו כי אמר לה שעתיד לגלות.

מי שאחזו ירקון מאכילים אותו בשר חמור, וחכמים אוסרים.

מקיזים דם לסרוניכי, וחכמים אוסרים.

פ"ד: מי שצריך לקחת רפואה ח' ימים והיום הראשון חל בשבת אפילו אם אין הספק לשבת זו דפשיטא לן דהיום לא ימות, מתחיל ליטלה בשבת אע"פ שיקחנה בב' שבתות, וא"צ להמתין למוצאי שבת.

פיקוח נפש

כפי שנתבאר לעיל פיקוח נפש דוחה שבת ושאר איסורים חוץ מג' עבירות חמורות. הגמרא לקמן מבארת פרטי הדינים בזה.

מחממים מים לחולה בשבת בין להשקותו ובין לרוחצו שמא יבריא מאיליו, ואפי' אין סכנתו אלא לשבת אחרת אין ממתינים שמא יתרפא מאיליו.

חילול שבת לצורך חולה אין עושים ע"י נכרים אלא ע"י גדולי ישראל, ואפילו היכא דאפשר בנכרי מצוה לעשות ע"י ישראל, שמא יתעצל הנכרי ולא יעשה ויבוא לידי סכנה. תוד"ה אלא.

נשים וכותים שאמרו שצריך לחלל שבת אין מחללים על פיהם, אבל מצטרפים לדעת אחרת שאם שנים אומרים צריך ושלשה אומרים אין צריך, וכותי או אשה אומרים צריך, מצרפים אותם והוי פלגא וספק נפשות להקל.

הזריז לחלל שבת לפיקוח נפש בכל דבר הנצרך לו לנפש להעביר סכנת מות **הרי זה** משובח, וא"צ לימלך בב"ד אפילו כשיש לו תועלת נוספת בדבר, ומותר לפרוש מצודה להציל תינוק שנפל לים אעפ"י שצד דגים, ולעקור חוליא להציל תינוק שנפל לבור אע"פ שבונה מדרגה שהוא משפיל שפת הבור ועי"ז נח להכנס לבור, ולשבור דלת שננעלה בפני תינוק והתינוק נבעת אע"פ שכוונתו לשיפי -נסרים, וי"מ קיסמים להדלקה, ולכבות הדליקה במים אע"פ שהוא מיישר את הגחלים לצלות עליהם לערב, או להפסיק ע"י מים בכלי מתכת או חרס בפני הדליקה שיש בה סכנת נפשות אפי' אם הסכנה היא בחצר אחרת שיש שם חולים או קטנים. (וכתבו התוס' (ד"ה מכבין) שהחידוש המיוחד בזה הוא שמותר להביא כלים גם דרך רה"ר, אע"פ שעיבר על הוצאה והכנסה וגרם כיבוי, וכן י"ל שהוצאה אסורה שמא קודם שיביאם תעבור הדליקה). וצריכא.

רוב בפיקוח נפש- ט' ישראל וכותי אחד ונפלה מפולת על אחד מהם ואינו יודע אם הוא ישראל או כותי, מחללים ע"פ הרוב, מחצה על מחצה מחללים דספק נפשות להקל, ט' כותים וישראל אחד מחללים דכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, ובפרשו לחצר אחרת ושם נפלה על אחד מפולת, דבעלמא בניידי אמרינן כל דפריש מרובא פריש, אם פרשו כולם מחללים כיון שהוחזק ישראל בחצר השניה (אע"פ שיצאו כולם חוץ מאחד מהחצר השניה. תוד"ה האי), דאמר שמואל אין הולכים

בפיקוח נפש אחר הרוב דכתיב "וחי בהם" שלא יוכל לבוא בשום ענין לידי מיתת ישראל. (תוד"ה ולפקח), ואם פרשו מקצתם אין מחללים הואיל ולא הוחזק ישראל בחצר השניה.

פ"ה. מצא תינוק מושלך בעיר שדרים בה ישראל וכותים, אם רובה כותים, דנים אותו ככותי ומותר להאכילו נבילות עד שיגדל ויקבל עליו גירות, (אבל לשמואל לענין פיקוח נפש מפקחים וכנ"ל וכ"ש דמצוה להחיותו), ואם שור שלו נגח שור של ישראל משלם נזק שלם ככותי (תוד"ה לא). **אם רוב ישראל דינו כישראל לענין שמחזירים לו אבידתו** (ואף לשמואל שאין הולכין בממון אחר הרוב, הני מילי בדבר שהגיע לידו ברשות בעלים כמו מוכר שור לחבירו ונמצא נגחן, אבל בדבר שלא הגיע לידו ברשות בעלים לא. ובכתובות איתא שיש כאן חידוש שאע"פ שזו עבירה גדולה להחזיר אבידה לכותי מחזירים ברוב ישראל, וכ"ש להחיותו שאינו כ"כ עבירה שהרי מפרנסים עניי כותים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום. תוד"ה להחזיר. ואם נגח שור של ישראל שור שלו, חייב. תוד"ה לא), **ומצווים להחיותו, אבל לייחסו** כגון אם היא נקיבה ובאים להתירה לכהן **לא** (ואף באופן שאין חוששים לאסופי כגון שאבריה מתוקנים, חוששים שהיא נכרית, וגיורת אסורה לכהונה, ואע"פ שיש רוב ישראל, עשו מעלה ביוחסין להצריך תרי רובי). **מחצה על מחצה ישראל,** וכגון שנגח שור ישראל שמשלם חצי נזק, **אבל בנגח שור ישראל את שורו פטור עד שיביא ראיה שישראל הוא,** ואין מצווים להחיותו. (תוד"ה להאכילו). ואין מחזירים לו אבידה, דאמר ליה אייתי ראיה שישראל את ואחזיר לך. (תוד"ה להחזיר). ואם נגח שור שלו שור שלנו אינו משלם אלא פלגא. (תוד"ה לא).

מחללים שבת אפי' לצורך חיי שעה.

אין מצילים את המת מפני הדליקה, ולרבי יהודה בן לקיש מצילים, דאדם בהול על מתו ואם לא יוכל להציל יבוא לכבות, אבל בפיקוח הגל אם מצאוהו מת אסור להמשיך לפקח לכו"ע כיון שאין חשש שיעבור איסור דאורייתא אם יבהל.

מי שנפלה עליו מפולת ויש ספק אם הוא שם או לא, או שיש ספק אם הוא חי או מת, או שיש ספק אם הוא כותי או ישראל, מפקחים עליו את הגל. עד היכן הוא מפקח אם הוא נראה כמת שאינו מזיז אבריו, **אם** מפקחים מלמטה למעלה שמצאו דרך מרגלותיו, **י"א עד חוטמו** ואם אינו מוציא רוח מחוטמו ודאי הוא מת וניחוהו, ואף אם אין ליבו דופק ממשיכים לפקח, דלפעמים אין החיות ניכרת בליבו וניכרת בחוטמו, **ו"א עד ליבו,** (ואינו תלוי במחלוקת אם הולד נוצר מראשו או מטבורו, דאפילו לאבא שאול לענין יצירה האדם נוצר מהאמצע, אבל החיות עיקרה באף), והני מילי מלמטה, אבל מלמעלה אם אין רוח חיים באפיו לכו"ע אין ממשיכים לפקח.

בדק ומצא שעליונים מתו ימשיך לפקח בשביל התחתונים שמא הם חיים, וכן היה מעשה.

מנין שפיקוח נפש דוחה שבת-

לרבי ישמעאל לומדים מדין בא במחתרת שמותר להצילו בנפשו אף שיתכן שבא רק לגנוב ממון, ועוון שפיכות דמים מטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל, וק"ו שדוחה שבת.

לר"ע לומדים מדכתיב "מעם מזבחי תקחנו למות" ולא מעל מזבחי להתחייב מיתה אלא משלים עבודתו, **אבל להחיות** כגון ללמד זכות על אדם שנדון בב"ד ליהרג **לוקחים** אפילו מעל מזבחי, אע"פ שיש ספק אם יש ממש בדבריו, ואע"פ שעבודה דוחה שבת, ק"ו שפיקוח נפש דוחה שבת.

פ"ה: לרבי אלעזר אם מילה שהיא לאחד מרמ"ח אברים דוחה שבת מפני שחייבים עליה כרת לאחר זמן, כ"ש שתיקון כל גופו דוחה שבת.

לרבי יוסי ברבי יהודה לומדים מדכתיב "אך את שבתותי תשמורו", אך חילק.

לרבי יונתן בן יוסף לומדים מ"קודש היא לכם" היא מסורה בידכם ולא אתם בידה.

לרבי שמעון בן מנסיא לומדים מדכתיב "ושמרו בני ישראל את השבת", חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה כדמסיים קרא "לעשות את השבת" והיינו לעשות שבתות אחרות.

לשמואל לומדים מ"אשר יעשה אותם (את המצוות) וחי בהם" שודאי יחיה על ידם ולא שיגיע לידי ספק שמא **ימות** בהם.

הגמ' אומרת שלכל הלימודים יש פירכא חוץ מהלימוד מ"וחי בהם", (מחתרת לפי רבא זה ודאי פיקוח נפש, דחזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו, וממילא הגנב יהרגהו אם יעמוד כנגדו ועל דעת זה הוא בא, **והבא** להורגך השכם להורגו. מעם מזבחי- שמא הכונה כדאמר אביי לענין מה שאם בדרך להסקל הנדון טוען שיש לו זכות ללמד על עצמו, שמחזירים אותו אפילו ד' וה' פעמים, והכונה **ששולחים זוגא דרבנן ובודקים בדבריו** אם יש בהם ממש, **והוי ודאי,** וכן שאר דרשות י"ל דהוי ודאי, ספק מנלן).

דרך כפרת העוונות

כתב הרמב"ם (תחילת הלכות תשובה) בזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין לנו מזבח כפרה אין שם אלא תשובה, התשובה מכפרת על כל העבירות, אפילו רשע כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו שום דבר מרשעו שנאמר "רשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו", ועצמו של יום הכפורים מכפר לשבים שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם. עוד כתב הרמב"ם אף על פי שהתשובה מכפרת על הכל ועצמו של יום הכפורים מכפר, יש עבירות שהן מתכפרים לשעתן ויש עבירות שאין מתכפרים אלא לאחר זמן. ע"כ. ולהלן יבוארו דרכי הכפרה בכל סוגי העבירות.

אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל, לפני מי אתם מיטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים, שנאמר "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם" ואומר "מקוה ישראל ד' ", מה מקוה מטהר את הטמאים אף **הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל.**

כפרת הקרבנות- חטאת ואשם ודאי, מכפרים, ומסתמא איכא תשובה, שאם לא היה מתחרט לא היה מביא קרבן. **אשם תלוי** הבא על שגגת ספק כרת **מכפר** אך זה לא כפרה גמורה, אלא תולה להגן עליו מן היסורים עד שיודע לו שודאי חטא ויביא חטאת, **ואם** הגיע יוה"כ **א"צ להביא אשם תלוי** מפני שכבר נתכפר ביוה"כ.

מיתה ויוה"כ מכפרים עם התשובה. יוה"כ מכפר על כל עבירות שבתורה, לרבי אף בלא תשובה, חוץ מפורק עול (-כופר בקב"ה), ומגלה פנים בתורה (-שדורש אותה לגנאי), ומי שלא מל, שאין יוה"כ מכפר בלי תשובה, וי"ל שאף לרבי יוה"כ מכפר שאר עבירות בלא תשובה, ותשובה בלי יוה"כ לא. (ולרבי יהודה בכל העבירות תשובה תולה ויום הכיפורים מכפר).

עשה ולא תעשה הניתק לעשה התשובה מכפרת בהם.

פ"ו. לא תעשה י"א שהתשובה מכפרת חוץ מלאו דלא תישא, וי"א שבכל הלאוין התשובה תולה ויוה"כ מכפר.

ונקה לשבים לא ינקה לשאינם שבים.

ד' חילוקי כפרה- עבר עשה ושב מוחלים לו מיד, עבר על לא תעשה ושב, תשובה תולה ויוה"כ מכפר, עבר על כריתות ומיתות בי"ד תשובה ויוה"כ תולים ויסורים ממרקים, ובחילול ד' כולם תולים ומיתה ממרקת.

חילול ד'- הגמ' מביאה כמה דוגמאות לחילול ד' אצל ת"ח בדבר שאינו אסור מדינא אבל אינו ראוי לת"ח, כגון תשלום בזמן במקום שאין רגילים לתבוע את החוב שהוא לומד ממנו לזלזל בגזל, הליכת ד' אמות בלא תורה ותפילין שלומדים ממנו לבטל תורה, ת"ח שיצא עליו שם רע, אם אין משא ומתן שלו באמונה, ואין דיבורו בנחת.

כמה עניינים בתשובה

כתב רבינו יונה (תחילת ספר שערי תשובה) מן הטובות אשר היטיב השם יתברך עם ברואיו, כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם, לחשוך נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפו, ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו, לרוב טובו וישרו כי הוא ידע יצרם. ע"כ. ולהלן יבואר המעלות המיוחדות שיש בתשובה, ומתי היא מועילה.

פ"ו: גדולה תשובה שהיא מביאה רפואה לעולם, ומגעת עד כסא הכבוד, ודוחה לא תעשה שבתורה "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה", שאע"פ שישראל זנו יחזרו, ומקרבת את הגאולה, ומארכת שנותיו של אדם, ובשביל יחיד שעשה תשובה מוחלים לכל העולם.

תשובה מאהבה עוקרת למפרע, ותשובה מיראה רק מכאן ולהבא. בתשובה מאהבה זדונות נעשים כזכויות, ובתשובה מיראה נעשים כשגגות.

ע"י תשובה מאהבה ומיראה נקראים בנים, וע"י יסורים שלא שבו עד שנתיסרו ביסורים נקראים עבדים.

בוא וראה שלא כמידת הקב"ה בתשובה כמידת בשר ודם, שהקב"ה ודאי מתפייס, ומחזיק לו טובה, ומעלה עליו כאילו הקריב פרים בנדבה, ואין זו מידת בשר ודם.

היכי דמי בעל תשובה כגון שבא דבר עבירה לידו פעם ראשונה ושניה, באותה אשה ובאותו זמן ובאותו מקום, שבזה יצרו מתגבר עלו ואומר לו קום עשה מה שעשית כבר וכבש את יצרו.

אדם עובר עבירה פעם ראשונה ושניה ושלישית מוחלים לו, רביעית אין מוחלים לו, בין בציבור בין ביחיד.

כללי וידוי

כתב הרמב"ם (הלכות תשובה פרק ב') ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו', וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתי, ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם שנאמר ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וגו', ובדרך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו. ע"כ. ולהלן יבוארו פרטי דיני וידוי. ועוד מעניני תשובה והמנעות מחטאים.

פרסום החטאים- על חטא שאינו מפורסם נאמר "אשרי נשוי פשע כסוי חטאה" שזה כבוד ד', שכשאדם חוטא בפרהסיא הוא מעמץ כבוד שמים, ועל המפורסם נאמר "מכסה פשעיו לא יצליח". וי"א כאן בבין אדם למקום, כאן בבין אדם לחבירו שיגלה לרבים כדי שיבקשו ממנו שימחל לו. משה רצה שיכתבו בתורה שמת בגלל "יען לא האמנתם בי להקדישני" כדי שלא יחשבו שחטא בחטא המרגלים.

עבירות שהתוודה עליהם יוה"כ אחד ושנה בהם, יחזור ויתוודה יוה"כ אחר, ואם לא שנה י"א שאם מתוודה הרי הוא ככלב שב על קיאו, וי"א שהחוזר ומתוודה משובח, דכתיב "וחטאתי נגדי תמיד" שאיני סבור שכיפרת לי, והרי הוא כאילו הוא עומד נגדי.

עבר עבירה ושנה בה נעשית לו כהתר.

לר"י בן בבא צריך לפרט החטא בוידוי לומר חטא פלוני חטאתי, ולר"ע א"צ.

תשובה מעכבת את הפורענות אף ברשעים גמורים שכבר נחתם עליהם גזר דין של פורענות.

מפרסמים את החנפים מפני חילול ד' כדי שלא ילמדו ממעשיהם, וכדי שכשבאה עליהם פורענות לא יאמרו מה הועיל להם זכותם.

שלות הרשעים מביאה לידי תקלה שמחמת השלוה הם יושבים ומהרהרים בעבירות.

השררה מקברת את בעליה, ואין לאדם הנאה ממנה, ולואי שלא יחטא על ידה, הגמ' מביאה מדברי רב ורבא מה אמרו כשיצאו מביתם לדון דין.

פ"ז. הגמ' מביאה דברי רב ורב זוטרא שאמרו כשכיבדום, כדי שלא יבואו לידי גאווה.

לא טוב לרשעים שמקבלים שכר בעוה"ז, וטוב לצדיקים שמקבלים עונש בעוה"ז, הצדיקים מזכים לבניהם עד סוף כל הדורות, והרשעים מחייבים לבניהם עד סוף כל הדורות.

כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, שהקב"ה מדחה את העבירה מפניו שלא תבוא לידו, כדי שלא יהיה הוא בגיהנום ותלמידיו בגן עדן, וכל המחטיא את הרבים אין מספיקים בידו לעשות תשובה, כדי שלא יהיה הוא בגן עדן ותלמידיו בגיהנום.

האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקים בידו לעשות תשובה, דאחרי פעמיים נעשה לו כהיתר.

האומר אחטא ויוה"כ מכפר אין יוה"כ מכפר, אפילו לרבי שיוה"כ מכפר בלא תשובה, מאחר שסומך עליו לחטוא אינו מכפר.

עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו, דכתיב "מכל חטאותיכם לפני ד' תטהרו", ואפי' מקניטו בדברים צריך לפייסו, וצריך לפייסו עם שלש שורות של שלשה בני אדם כלומר ג' פעמים ובכל פעם ג' אנשים, ולא יבקש ממנו יותר מג' פעמים, ואם מת מביא י' בני אדם ומעמידם על קברו ואומר חטאתי לאלוקי ישראל ולפלוני.

רבי זירא היה ממציא עצמו לפני מי שחטא לו כדי שיוכל לבקש מחילה.

רב הביא עצמו בערב יוה"כ לפני טבח שחטא לו, ולא רצה הטבח לבקש מחילה, ומת הטבח.

פ"ז: רב לא חזר לתחילת הדרשה בשביל רבי חנינא והקפיד רבי חנינא, וביקש ממנו רב י"ג פעמים בערב יוה"כ מחילה (ואע"פ שצריך לבקש רק ג' פעמים, רב שאני שהחמיר על עצמו) ולא מחל, ואע"פ שכל המעביר על מידותיו מעבירים לו על כל פשעיו, ראה בחלום שרב יעלה לגדולה, וחשש שימות כדי שרב יהיה ראש ישיבה במקומו מפני שאין מלכות נוגעת בחברתה, ורצה לדחותו מלפניו כדי שיברח לבבל ושם יהיה ראש ישיבה.

זמן מצות וידוי ביוה"כ עם חשיכה לאחר אכילה משקיבל עליו יוה"כ, ומ"מ יתודה לפני האכילה שמא תיטרף דעתו בסעודה מחמת שכרות, ויחזור ויתודה ערבית שמא אירע דבר קלקלה של חטא בסעודה, וכן שחרית מוסף מנחה ונעילה. (ונחלקו בירושלמי אם הכונה לנעילת שערי שמים או לנעילת שערי העזרה), יחיד אומרו אחר תפילתו וש"צ באמצע.

נוסח הוידוי- הגמ' מביאה מכמה אמוראים מה לומר בוידוי (אתה יודע רזי עולם, מעמקי הלב, ובתורתך כתוב לאמר כי ביום הזה וכו', רבון העולמים כי לא על צדקותינו וכו', כי עוונותינו רבו, אלוקי עד שלא נוצרתי איני כדאי), ועיקר הוידוי הוא אנחנו חטאנו.

תפילות יום הכיפורים

ביוה"כ מלבד ערבית שחרית ומנחה שמתפללים בכל יום, ותפילת מוסף שמתפללים במועדים, מוסיפים להתפלל גם נעילה, מפני שכל המרבה בתפילה נענה. הגמרא מבארת באלו מהתפילות נושאים כפים, וכמה ברכות יש בתפילות אלו, ומבארת דיני תפילת מעריב של מוצאי יוה"כ.

נשיאת כפים בתעניות- בתעניות של גשמים ובמעמדות ד' ימים בכל שבוע שאנשי משמר ישראל מתכנסים בעריהם ומתענים וקוראים במעשה בראשית, **וביוה"כ כהנים** נושאים ידיהם בשחרית **מוסף** (לא קאי על תעניות ומעמדות שאין בהם מוסף) **מנחה** (דבשאר ימות השנה אין נושאים כפים במנחה מחשש שכרות, ותעניות לא שייך שכרות) **ונעילה.**

בנעילה מתפלל ז' ברכות (ושמואל אמר שאומר רק מה אנו מה חיינו ואינו מתפלל, והגמרא מקשה על דבריו מברייתא) לר"מ חותם בוידוי הקל הסלחן, ולא מקדש ישראל, ולחכמים רק אם רוצה והיינו בנעילה, וי"מ שלחכמים בכל תפילה של ז' ברכות יכול לחתום בוידוי. עולא בר רב פתח בברכת אתה בחרתנו וסיים במה אנו מה חיינו, ושיבחו רבא, ויחיד אומרה אחר תפילתו.

לרב נעילה שזמנו משחשיכה פוטרת מלהתפלל ערבית אף למ"ד תפילת ערבית חובה. וכתבו התוס' (ד"ה והאמר) שגם למ"ד תפילת ערבית רשות, אין לבטלה אלא מפני מצוה עוברת, או כגון מה שמצינו שאם התיר חגורו לא מטריחים אותו להתפלל, (דלא תיקנה יעקב אבינו לחיים, ועוד שכיון שתיקנוה כנגד אברים ופדרים, הרי אע"פ שאינם מערבים את הכפרה מ"מ מצוה להקטירם), והכי נמי במוצאי יוה"כ שמצוה לטורח ולהכין צרכי סעודה מפני שזה כעין יו"ט, כדאיתא במדרש שבת קול יוצאת ואומרת לך אכול בשמחה את לחמך. ודעת הירושלמי כהבבלי לענין שאין לבטל תפילת מעריב בחינם, אמנם מבואר שם שדווקא למ"ד תפילת ערבית רשות נעילה בלילה פוטרת מעריב. **ומסיק שנחלקו בזה תנאים** ולמ"ד שאין זמנה בלילה אינה פוטרת של ערבית

פ"ח. במעריב שחרית ומוסף מתפלל ז' ברכות ומתוודה, ובמעריב של מוצאי יוה"כ י"א שמתפלל ז' ברכות ואומר באמצעית מעין שמונה עשרה והיינו הבינו שיש בה מעין י"ג ברכות, והיא תפילה קצרה שתיקנו לעוברי דרכים, ובמוצאי יוה"כ התירו לצאת בה מפני הטורח. רש"י. ורשב"ם (תוד"ה מתפלל) מפרש שכיון שהוא עדיין מתענה זה נחשב כיוה"כ להתפלל ז' ברכות, וכיון שזה כבר חול מתפלל מעין שמונה עשרה. **וי"א שמתפלל י"ח שלימות מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת,** ואף שהגמרא בברכות כ"ט שואלת שאפשר לכלול הבדלה בהבינו, שאלת הגמרא שם היא לגבי כל המוצאי שבתות, אבל אם תמיד מתפלל י"ח שלימות אין לשנות יוה"כ במוצאי יוה"כ. תוד"ה מפני.

טבילה ביוה"כ

כל חייבי טבילות (כגון זב וזבה מצורע ומצורעת בועל נדה טמא מת) טובלים כדרכם ביוה"כ, נדה ויולדת טובלות בלילה, **ובעל קרי** שאסור בדברי תורה מתקנת עזרא, אם אירע לו קרי לפני מנחה **טובל עד המנחה** כדי שיוכל להתפלל מנחה, אבל אם אירע לו קרי אח"כ לא יטבול אלא בלילה, דס"ל כרבנן שתפילת נעילה בלילה. **ולרבי יוסי בר יהודה יכול לטבול כל היום** אא"כ התפלל כבר תפילת נעילה, דס"ל שטבילה בזמנה אינה מצוה (ולכן אשה שחייבת כמה טבילות בכמה ימים מספיק שתטבול ביום האחרון). ולחכמים (לרש"י זו דעה שלישית, ועיין תוד"ה אי) **יכול לטבול אף אם התפלל תפילת נעילה,** דס"ל טבילה בזמנה **מצוה** ומצוה לטבול ביום דכתיב "והיה לפנות ערב ירחץ במים", **(ורבי יוסי סובר** שטבילה בזמנה מצוה, כדמצינו שמי ששם ד' כתוב בו בשרו לא ירחץ ולא יסוך שמא ימחוק את השם, ולא יעמוד במקום הטינופת, ואם נזדמנה לו טבילת מצוה כורך עליו גמי להגן עליו משטף המים, ויורד וטובל, ואם אין לו גמי ימתין למחר ויחפש גמי **דטבילה בזמנה אינה מצוה, ולרבי יוסי יורד וטובל** כדרכו ובלבד שלא ישפשף, דטבילה בזמנה מצוה).

הרואה קרי ביוה"כ יורד וטובל, ולפני יוה"כ **ישפשף** בחמין כדי שאם יראה קרי למחר יוכל לטבול בלא חציצה. **ואיתא בברייתא שהרואה קרי ביוה"כ** שלא במתכוין **עוונותיו מחולים לו. ובברייתא אחרת איתא שידאג כל השנה כולה** שמא לא קיבלו תעניתו והשביעיהו במה שיכולים להשביעו כעבד המוזג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו, **ואם עלתה לו שנה** שלא מת **מובטח לו שהוא בן עולם הבא** שהמעשים הטובים שלו הגנו עליו, **שהרי כל העולם רעב והוא שבע, ויראה זרע ויאריך ימים.**

הדרן עלך מסכת יומא